

Fecr Yayınları: 417

HADİSİN FIKIH USÛLÜNDE KAYNAK DEĞERİ

-Fahreddîn er-Râzî üzerine Bir İnceleme-

Doç. Dr. Bayram KANARYA

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71

Sertifika No: 47479

1. Baskı: Nisan 2021

ISBN: 978-625-7879-58-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HADİSİN FIKİH USÛLÜNDE KAYNAK DEĞERİ

-Fahreddîn er-Râzî üzerine Bir İnceleme-

Doç. Dr. Bayram KANARYA

Ankara 2021

Doç. Dr. Bayram KANARYA

1979 yılında Bitlis-Güroymak'ta doğdu. Ortaokul ve lise tahsilini Bitlis'te tamamladı (1996). 2001 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çeşitli kademelerde görev yaptı (2003-2012). 2011 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalında yüksek lisansını, 2016 yılında doktorasını tamamladı. 2019 yılında doçent oldu. Halen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İthaf

*“Ey Rabbim! Beni küçük iken nasıl terbiye ettir-
lerse şimdi sen de onlara öylece merhamet eyle”*
ayeti muktezasınca hayat mektebimin ilk mu-
allimleri olan muhterem babam Seyda Mela
Sabri ile ahlak ve izzet timsali vâlîde-i muhte-
remem Gülcemal Hanım’a minnet, şükran ve
dua ile...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	13
1. Fahreddîn er-Râzî'nin İlmî Şahsiyeti	20
2. Râzî'nin <i>el-Mahsûl</i> İsimli Eseri	22
2.1. Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh	24
2.2. <i>el-Mahsûl</i> de Yer Alan Bazı Polemikler	26
2.2.1. Ebû Hanîfe ve İmam Şafî	26
2.2.2. Mu'tezile	30
2.2.3. Şîa	35
2.2.4. Kelamcılar	36
2.2.5. Felsefeciler	38
2.2.6. Filoloji ve Filologlar	39
2.3. Eserin Metodu Üzerine Bazı Değerlendirmeler	44

BİRİNCİ BÖLÜM

RÂZÎ'YE GÖRE SÜNNET VE HABERİN KAYNAK DEĞERİ	49
1.1. SÜNNETİN KAYNAK/HÜCCET DEĞERİ	49
1.1.1. Sünnet	49
1.1.1.1. Sünnetin Tanımı	50
1.1.1.2. Sünnetin Beyân Vasfı	53
1.1.1.3. Peygamber Fiilleri	58
1.1.1.4. Teessî	66
1.1.2. Mütevâtir Sünnet	72
1.2. HABERİN KAYNAK DEĞERİ	75
1.2.1. Haberin Tanımı	75
1.2.2. Yalan Olduğu Bilinen Haberler	80
1.2.3. Râzî'nin Haber Savunusu	85
1.2.4. Haber Tespitinde Uygun Olmayan Yöntemler (Turuk-i Fâside)	92
1.3. MÜTEVÂTİR VE ÂHÂD HABER	99
1.3.1. Mütevâtir Haber	100
1.3.1.1. Mütevâtir Haberin Tanımı	100
1.3.1.2. Mütevâtir Haberde Aranılan Şartlar	106
1.3.1.3. Mütevâtir Haberin Bilgi Değeri ve Niteliği	114

1.3.1.4. Mütevâtir Haber Derecesine Ulaşmadığı Halde Doğru Olan Haberler	121
1.3.1.5. Mütevâtir Haber Konusunda Şîa ile Yapılan Tartışmalar	127
1.3.2. Âhâd Haber	131
1.3.2.1. Tanımı	131
1.3.2.2. Haber-i Vâhidin Bilgi /Amel Değeri	132
1.3.2.3. Haber-i Vâhidin Zann İfade Etmesi	136
1.3.2.4. Haber-i Vâhidin Kitabı Tahsîs Etmesi	138

İKİNCİ BÖLÜM

RÂVÎ VE RİVAYET İLE İLGİLİ MESELELER	147
2.1. RÂVÎ İLE İLGİLİ MESELELER	147
2.1.1. Râvide Aranan Şartlar	147
2.1.2. Râvide Bulunması Zaruri Olmayan Durumlar	156
2.1.3. Râvînin, Rivayet Ettiği Hadise Muhalif Davranması	160
2.1.4. Sahabenin Adaleti	161
2.1.5. Mana İle Rivayet	167
2.2. RİVAYET İLE İLGİLİ MESELELER	173
2.2.1. Hadis Tahammül Yöntemleri	174
2.2.1.1. Sahabenin Hadis Tahammülü	175
2.2.1.2. Sahabi Olmayanların Hadis Tahammülü	178
2.2.1.3. Hadis Tahammülünde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	182
2.2.2. Cerh-Ta'dîl	183
2.2.3. Rivayette İrsâl, Tedlîs ve Ziyade	187
2.2.3.1. Rivayette İrsâl	187
2.2.3.2. Rivayette Tedlîs	196
2.2.3.3. Rivayette Ziyadelik	197
2.2.4. Mevzu Hadis	202
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	211
KAYNAKÇA	217

ÖN SÖZ

İlk dönemlerden başlayarak günümüze kadar intikal eden hadis ilmi fıkıh usûlü, fıkıh, tefsir ve kelim ilimleri gibi birçok disiplinin müracaat ettiği bir kaynak niteliği taşımıştır. Tarihi seyir içerisinde mezkûr her bir disiplin, hadise bakış açısını yansıtan bir yaklaşım ortaya koymuştur. Kavramsal mahiyet, haberlerin kaynak değeri ve hadis metodolojisinin bu ilimler tarafından nasıl değerlendirildiğini tespit ve tahlil etmek, üzerinde durulması gereken bir husustur. Günümüzde inter disiplinler ve mukareneli çalışmaların yapılması, hadis ilminin diğer ilim dalları ile metodolojik açıdan benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması, bu ilim dallarının karşılıklı tecrübe ve birikimlerinin paylaşılmasını netice verecektir. Hadis ve sünnet ile yakından ilgilenen ilimlerden biri de naklî delilleri aklî argümanlarla destekleme arayışında olan, ahkâmın tespit edilmesinde tabi olunacak ilke ve prensipleri belirleyen ve bir anlamda hadisin hayat ile ilişkisini kurmaya çalışan fıkıh usûlü ilmidir.

Usûl, tefsir, kelim, mantık, filoloji ve felsefe gibi birçok alanda yetkinliğe sahip olan ve bu alanlarda birçok eser telif eden alimlerden biri, mütekaddimûn ve müteahhirûnun kesişim çağında bulunan Fahreddîn er-Râzî'dir. Râzî'nin fıkıh usûlüne dair *el-Mabsûl* isimli eseri, başta Mu'tezilî alim Ebu'l-Hüseyn el-Basrî'nin (ö. 436/1044) *el-Mu'temed* ve Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Mustasfâ* adlı eserleri olmak üzere önceki bazı alimlerin çalışmalarından yararlanılarak kaleme alınan ve sonraki kuşakları da etkileyen önemli bir eserdir. Eş'arî-Şafîî doktrinine sahip olduğu bilinen Râzî, Mu'tezile, Şîa ve Hariciler gibi farklı mezhep ve ekollerin yaklaşım ve delillerine sıklıkla yer vermiş, bu iddia ve yaklaşımları kendi perspektifinden tar-

tıymış ve neticede hadis usûlüne ilişkin bir metodoloji ortaya koymuştur.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Ebû Hanîfe, İmam Şafî, Gazzâlî, Mu'tezile, Şîa, kelimciler, felsefeciler ve filologlar ile yapılan polemikler ele alınmıştır. Birinci bölümde sünnet ve haberin kaynak değeri başta olmak üzere mütevâtir ve ahâd haberin bilgi değeri ve bağlayıcılığı konuları işlenmiştir. İkinci bölümde ise râvî ve rivayetlerle ilgili bazı meseleler tartışılmış ve ulaşılan tespit ve değerlendirmeler sonuç bölümünde arzedilmiştir.

Çalışmamın nihayete erdirilmesine muvaffak kıldığı için Allah'a hamdetmeyi bir kulluk vazifesi addediyorum. Tashîh, tenkît ve teklifleriyle bana yardımcı olan, kıymetli zamanlarını ayırıp çalışmamızı okuma ve değerlendirme nezaketinde bulunan başta Prof. Dr. Mehmet Bilen olmak üzere Prof. Dr. H. Musa Bağcı, Prof. Dr. Hüseyin Hansu, Prof. Dr. Ahmet Keleş, Doç. Dr. Ramazan Özmen, Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan Kalaç ve Öğr. Gör. Dr. Yasser Ali Mohamed Ali'ye teşekkür etmeyi bir vefa borcu olarak görüyorum. Son olarak çalışma esnasındaki sabır, hoşgörü ve desteği sebebi ile eşime ve çocuklarıma ayrıca teşekkür ediyorum.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Bayram KANARYA

Van/2021